

بسمه تعالی

مراحل و منازل سیر و سلوک را توضیح دهید.

پاسخ اجمالی

یکی از مشهورترین بیاناتی که از مراحل سیر و سلوک شده، مربوط به منطق الطیر عطار است که مراحل سیر و سلوک را در هفت منزل توضیح داده است. این مراحل و منازل عبارت اند از: ۱. طلب ۲. عشق ۳. معرفت ۴. استغنا ۵. توحید ۶. حیرت ۷. فنا. در این تقسیم بندی بیشتر نظر به سیر درونی سالک است و نمودهای بیرونی این سلوک و اعمالی که باید انجام دهد، کمتر بزرگ نمایی شده است. در برخی بیان های دیگر مراحل عملی سیر و سلوک نیز مورد توجه قرار گرفته است.

پاسخ تفصیلی

آنچه مسلم است، سالک برای رسیدن به کمال نهایی خود باید مراحل و منزلی را در مسیر سیر و سلوک طی کند. این مراحل اگرچه با نام‌ها و عددهای متفاوتی ذکر شده است، اما همگی به یک مسیر واحد اشاره دارند. این مراحل به طور کلی از طلب، شروع شده و بعد از مجاهدات و حصول معرفت و عشق، به لقاء الله ختم می شود. تعبیر قرآنی مراحل سیر و سلوک همان اسلام، ایمان، هجرت، جهاد، شهادت، امامت و لقاء الله است. یکی از مشهورترین بیاناتی که از مراحل سیر و سلوک شده، مربوط به منطق الطیر عطار است که مراحل سیر و سلوک را در هفت منزل توضیح داده است. این مراحل و منازل عبارت اند از: ۱. طلب ۲. عشق ۳. معرفت ۴. استغنا ۵. توحید ۶. حیرت ۷. فنا.

در این تقسیم بندی بیشتر نظر به سیر درونی سالک است و نمودهای بیرونی این سلوک و اعمالی که باید انجام دهد، کمتر بزرگ نمایی شده است. هرچند در برخی بیان های دیگر مراحل عملی سیر و سلوک نیز مورد توجه قرار گرفته است. برخی نیز مراحل سیر و سلوک را به هفت مرحله: یقظه، توبه، تقوا، تخلیه، تجلیه و لقاء الله تقسیم کرده اند.

برخی از عرفا نیز مراحل سلوک را تا صد یا هزار مرحله برشمرده اند.

یکی از بیان های منحصر به فرد در مورد مراحل سیر و سلوک در رساله منسوب به بحر العلوم مطرح شده است. وی این مراحل را دوازده مرحله عنوان نموده که همگی، مراحل و درجاتی از اسلام، ایمان، هجرت و جهاد محسوب می شوند؛ به ترتیب زیر:

۱. اسلام اصغر

۲. ایمان اصغر

۳. اسلام اکبر

۴. ایمان اکبر که همان روح و معنای اسلام اکبر است

۵. هجرت کبرا یا هجرت از اهل عصیان و ظلم

۶. جهاد اکبر

۷. فتح و ظفر بر جنود شیطان

۸. اسلام اعظم یا غلبه بر شهوات و آمال

۹. ایمان اعظم یا مشاهده نیستی و فنای خود در برابر خداوند

۱۰. هجرت عظمی یا مهاجرت از وجود خود و به فراموشی سپردن آن

۱۱. جهاد اعظم که سالک بعد از هجرت از خویشتن، متوسل به ذات پاک خداوند می شود تا تمام آثار خودبینی در او محو و نابود گردد و قدم در بساط توحید مطلق نهد.

۱۲. عالم خلوص

در این رساله طریقه حصول این مقامات در ۲۵ مرحله توضیح داده شده است که عبارت اند از:

۱. ترک آداب و عادات و رسومی است که انسان را از پیمودن راه باز می دارد و غرق در آلودگی ها می کند
۲. عزم قاطع بر پیمودن راه که از هیچ چیز نترسد و با استمداد از لطف تردیدی به خود راه ندهد.

۳. رفق و مدارا، و آن این که امور زیادی را بر خود تحمیل نکند مبدا دلسرد و متنفر شود، و از پیمودن راه بازماند.

۴. وفا، و آن عبارت از این است که نسبت به آنچه توبه کرده وفادار بماند و به آن باز نگردد، و نسبت به آنچه پیر طریق می گوید وفادار بماند.

۵. ثبات و دوام، به این معنا که برنامه هایی که تکلیف اوست به صورت مستمر انجام دهد تا بازگشتی در آن صورت نگیرد.

۶. مراقبت، و آن عبارت از توجه به خویش در تمام احوال است که تخلفی صورت نگیرد.

۷. محاسبه (به مصداق این روایت که: کسی که همه روز به حساب خویش نرسد از ما نیست)

۸. مؤاخذه، منظور از مؤاخذه این است که هر گاه مرتکب خطایی شد به خویشتن تنگ بگیرد و از این راه خود را مجازات کند.

۹. مسارعت، یعنی در مسیر حق شتاب کند و زمان را از دست ندهد.

۱۰. ارادت، و آن عبارت از این است که باطن خود را چنان خالص کند که هیچ غشی در آن نباشد، و نسبت به صاحب شریعت و اوصیای معصوم او خالصانه عشق ورزد. و همچنین نسبت به استاد و شیخ.

۱۱. ادب، یعنی نسبت به ساحت قدس خداوند و رسول اکرم (ص) و جانشینان معصوم او شرط ادب نگاه دارد، و کمترین سخنی که نشانه اعتراض باشد بر زبان نراند، و در تعظیم این بزرگان بکوشد و حتی در بیان حاجت از الفاظی که نشانه بی ادبی است بپرهیزد.

۱۲. اخلاص در نیت، و آن عبارت است از خالص ساختن قصد در این سیر و حرکت و جمیع اعمال از برای خداوند متعال.

۱۳. صمت، به معنای خاموشی و حفظ زبان از سخنان زائد و اکتفا به مقدار لازم

منازل سیر و سلوک

مراحل و منازل سیر و سلوک را
توضیح دهید.

جهت دسترسی به منابع مطلب به واحد فرهنگی مراجعه فرمایید

واحد فرهنگی
بیمارستان خاتم الانبیا (ص)

۲۵. ذکر، و منظور از آن، توجه قلبی است به ذات پاک پروردگار؛ نه ذکر با زبان که به آن ورد گفته می شود، و به تعبیر دیگر، منظور این است که تمام نظر خویش را به جمال پروردگار متوجه سازد و از غیر او چشم ببوشد.

در پایان لازم به ذکر است که هریک از این گنجینه های پر ارزش که در مقام بیان مراحل سیر و سلوک از گذشتگان به ما رسیده است، برای رهیویان عرفان ارزش خاص به خود را دارد ولی با این حال تدوین مراحل سیر و سلوک به گونه ای که دارای اسلوبی قرآنی بوده و در بردارنده معارف ناب شیعی و نقش محوری امام باشد، هنوز هم یک ضرورت است.

ضمن اینکه پرداختن به همه جنبه های بیرونی و درونی، معرفتی و عملی و فردی و اجتماعی، که پاسخ گوی مشکلات و نیاز های یک سالک در زمان کنونی باشد ضروری است.

۱۴. جوع و کم خوری، که از شروط مهمه پیمودن این راه است. ولی نه تا آن حد که باعث ضعف و ناتوانی گردد.

۱۵. خلوت، و آن بر دو قسم است؛ خلوت عام و خلوت خاص.

۱۶. سهر و شب بیداری (مخصوصا بیداری در آخر شب)

۱۷. دوام طهارت، یعنی همیشه با وضو باشد که نورانیت خاصی به باطن انسان می دهد.

۱۸. مبالغه در تضرع و ذلت و خاکساری در درگاه خدا.

۱۹. پرهیز از خواسته های نفس (هر چند مباح باشد) تا آنجا که در توان دارد.

۲۰. رازداری و کتمان سر، که از مهم ترین شرایط است و آن این که اعمال و برنامه های خویش را در این راه مکتوم دارد.

۲۱. شیخ و استاد.

۲۲. «ورد» مخصوص سالک و آن عبارت است از ذکرهای زبانی که توسط استاد به سالک تلقین می شود و راه را به روی او می گشاید و او را برای گذشتن از گردنه های صعب العبور مسیر الی الله یاری می دهد.

۲۳. نفی خواطر، و آن عبارت است از تسخیر قلب خویشتن و حکومت بر آن.

۲۴. فکر، و منظور از آن، آن است که سالک با اندیشه عمیق و فکر صحیح در آگاهی و معرفت بکوشد، و تمام تفکر او مربوط به صفات و اسمای الاهی و تجلیات و افعال او بوده باشد.